

דור הולך ודור בא והמחלוקת לעולם עומדת

במדבר רבה פרשה יח

...אמרו חכמים חכם גדול היה קרח ומטועני הארון שנאמר (במדבר ז)
ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם וקרח בן יצהר בן קהת...
 ... וקרח שפקח היה מה ראה לשטות הזה אלא עינו הטעתו ראה
שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמשה ואהרן שנא' (תהלים
צט) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו עשרים וארבעה משמרות
עומדות מבני בניו שכולם מתנבאים ברוה"ק (ד"ה =דברי הימים= א
כה) כל אלה בנים להימן אמר אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני
ואני אדום!?

מדרש תהלים מזמור א

אשרי האיש. ר' נחמיה פתח החכמה תעוז לחכם (קהלת ז יט), זה דוד.
 מעשרה שליטים (שם /קהלת ז' י"ט/). אלו עשרה בני אדם שאמרו ספר
 תהלים, ואלו הן. אדם, ומלכי צדק, ואברהם, ומשה, ודוד, ושלמה,
 ואסף, ושלשה בני קרח

סנהדרין קי.

(במדבר טז, ב) ויקומו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים
 מיוחדים שבעדה קריאי מועד שהיו יודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים
אנשי שם שהיה להם שם בכל העולם

רש"י על שמות י"ט:ב

ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד, אבל שאר כל החניות
בתרעומת ובמחלוקת:

כלי יקר שמות ג:ב - שלמה אפרים לונטשיץ 1550-1619

דבר אחר, רמז למה שנאמר אכן נודע הדבר מפני מה ישראל שרויין
בצרה יותר מכל האומות לפי שיש בהם דלטורין משמיעים קול ענות
בחרופים וגדופים על שכבי וערי, (סנהדרין כט:) כקוצים הללו
המשמיעים קול כשהוא בוער באש כך ישראל אפילו בזמן שאש הצרות
מתלקחת סביביו מ"מ כל אחד לחבירו קוץ מכאוב וסילון ממאיר
כמנהג דורות הללו ותמיד משמיעים קול כקול הסיר כמ"ש (קהלת ז ו)
כי כקול הסירים תחת הסיר כן קול הכסיל, וזו עיקר הסיבה לישראל
להיות בגלות מצד השנאה והקנאה שביניהם יותר מבכל האומות,
ובעלי הלשון השמיעו את כל ישראל אין נקי כי תצא אש המחלוקת
מסלע המחלוקת, האבות מבערים אש והבנים מלקטים עצים, ע"כ
 בערה בהם אש ה', לכך נאמר והסנה איננו אכל כי אע"פ שאש התלאות
 יבער ביעקב מ"מ מציאת הסנה נשאר קיים בכל דור ואיננו אכל כי לא
 יכלו הקוצים מן כרם ה' צבאות בית ישראל.

"כל מנהיג יודע שאי אפשר להנהיג את הדור בלי איזה התנשאות"

העמק דבר במדבר פרשת קרח טז

והודיע הכתוב עד כמה הגיע כח דברי נרגן של קרח דתן ואבירם, עד שלקחו לב אנשי מעלה הללו, שמצד הסברא לא היו ראויים לבא לידי מדה זו לומר למשה ואהרן למה תתנשאו על קהל ה'. אם מצד שהיו נשיאי עדה, וכל מנהיג יודע שאי אפשר להנהיג את הדור בלי איזה התנשאות, ואם כן לא היה להם לשפוט את משה ואהרן למתנשאים שלא לשם שמים ח"ו. אם מצד שהיו קריאי מועד, וישבו יחדיו עמם, וראו רוב ענותנותם והליכות דרך ארץ שלהם שלא בהתנשאות יתירה ח"ו. אם מצד שהיו אנשי שם, ואין איש אפרתי מוצא פה ולשון להגיד למי שגדול ממנו מדוע תתנשאו אפילו אם היה כן ח"ו, וזהו מדת פחותי ערך וכל הפגום פוגם. אם מצד יראת ה' ודאי לא היה ראוי להרהר אחר רבן של ישראל להוכיח אותם, אם לא בעבירה ברורה כשמש אשר על זה מצוה להוכיח אפילו תלמיד לרב, אבל כל כך גבר פתוי אנשי נרגן אלו, עד שנשקע המון המניעות בתוך ים דבריהם. והיינו שנמשל נזק מחלוקת לנזק אש כמש"כ להלן כ"א כ"ח, וכידוע הלשון אש המחלוקת, ללמד כי כמו שנזק אש איתא בב"ק דף י' שמועד לאכול בין שראוי לה בין שאין ראוי לה, כך מחלוקת עושה דברים שאינו ראוי מצד השכל, וקולט אנשים יקרים שאינם ראויים לכך:

"גדול השלום ושנואה המחלוקת"

בראשית רבה לח:ו

אותן של דור המבול לא נשתיירה מהן פליטה ואלו של דור הפלגה נשתיירה מהם פליטה אלא דור המבול על ידי שהיו שטופים בגזל שנא' (שם כד) גבולות ישיגו עדר גזלו וירעו לפיכך לא נשתייר מהן פליטה אבל אלו ע"י שהיו אוהבים זה את זה שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת לפיכך נשתיירה מהן פליטה רבי אומר גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם אמר המקום כביכול אני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם שנאמר (הושע ד) חבור עצבים אפרים הנח לו אבל משנחלקו מה הוא אומר (שם) חלק לבם עתה יאשמו הא למדת גדול השלום ושנואה המחלוקת

ילקוט שמעוני תשיא:ב

...גדול השלום ששינה [הקב"ה] במעשה שרה שנא' ואני זקנתי. גדול השלום ששינה הקב"ה מפני השלום. גדול השלום ששם שנכתב בקדושה אמר המקום ימחה על המים בשביל שלום, להטיל שלום בין איש לאשתו. ר' אליעזר [בנו של רבי אלעזר] הקפר אומר גדול השלום שאפילו ישראל עובדין ע"ז ושלום ביניהן, כביכול אמר הקב"ה אין השטן נוגע בהן שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משנחלקו מה נאמר בהן חלק לבם עתה יאשמו יערון מזבחותרם ישדד מצבותם, הא גדול השלום ושנואה המחלוקת.

סנהדרין קי.

(במדבר טז, כה) ויקם משה וילך אל דתן ואבירם אמר ר"ל מכאן שאין מחזיקין במחלוקת דאמר רב כל המחזיק במחלוקת עובר בלאו שנאמר (במדבר יז, ה) ולא יהיה כקרח וכעדתו רב אשי אמר ראוי ליצטרע כתיב הכא ביד משה לו, וכתוב התם (שמות ד, ו) ויאמר ה' לו עוד הבא נא ידך בחיקך

תנחומא נצבים א

אתם נצבים היום, מה היום מאיר פעמים ומאפיל פעמים, אף אתם כשאפלה לכם, עתיד להאיר לכם אור עולם, שנאמר, והיה לך ה' לאור עולם (ישע' ס יט). אימתי. בזמן שתהיו כלכם אגודה אחת, שנאמר, חיים כלכם היום (דב' ד ד). בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יכול לשברם בבת אחת. ואלו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק משברן. וכן את מוצא שאר ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת, שנאמר, בימים ההמה ובעת ההיא נאם ה' יבואו בני ישראל ובני יהודה יחדו וגו' (ירמיה נ ד). כשהן אגודים, מקבלין פני שכינה :

"לא תעשו אגודות אגודות"

דברים יד:א

בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם **לֹא תִתְגַּדְּדוּ** וְלֹא-תַשְׁיִמוּ קִרְחָה בֵּין עֲיֻנֵּיכֶם
לְמַת :

רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה יד

...ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג
כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות
שנאמר לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות.

ספר המצוות לרמב"ם מצות לא תעשה מה

והמצוה המ"ה היא שהזהירנו מעשות שרט בבשרנו כמו שיעשו עובדי
עבודה זרה והוא אמרו יתעלה (ראה יד) לא תתגודדו. וכבר נכפלה אזהרה
זו בלשון אחר והוא אמרו (קדושים יט) ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם.
וכבר התבאר בגמר יבמות (יג ב) כי גופיה דקרא לא תתגודדו לא תעשו
חבורה. ושם נאמר גם כן לא תתגודדו מבעי ליה לגופיה דאמר רחמנא לא
תעשו חבורה על מת. ובגמר מכות (כא א) אמרו שריטה וגדידה אחת היא.
ושם התבאר שעל המת בין ביד בין בכלי חייב ועל עבודה זרה בכלי חייב
ביד פטור. כמו שבא בספרי הנבואה (מ"א יח) ויתגודדו כמשפטם בחרבות
וברמחים. והנה אמרו (יבמות יג ב) שבכלל לאו זה גם כן האזהרה מחילוק
בתי דיני העיר במנהגיהם וחילוף הקבוצים ואמרו לא תתגודדו לא תעשו
אגודות אגודות. אבל גופיה דקרא הנה הוא כמו שבארו ואמרו לא תעשו
חבורה על מת וזה הוא כמו דרש. **וכן אמרם (סנה' קי א) המחזיק**
במחלוקת עובר בלאו שנאמר [קרח יז] ולא יהיה כקרח וכעדתו הוא גם כן
על צד הדרש. אמנם גופיה דקרא הוא בא להפחיד. ולפי מה שביארו
החכמים (הוב' שרש ח עמ' קמד - ו) הנה הוא שלילה לא אזהרה כי הם
ביארו שענין זה המאמר הוא שהאל יתעלה מגיד כי מי שיחלוק על
הכהנים ויעורר על הכהונה במה שיבא מן הזמן לא ייענש במה שנענש
קרח ולא יהיה ענשו שיבלע בארץ ואמנם יהיה ענשו כאשר דבר י"י ביד
משה לו (שם) רוצה לומר הצרעת באמרו למשה (שמות ד) הבא נא ידך
בחקך, וכמו שהתבאר (דה"ב כו) בעוזיהו המלך. ואשוב אל כונת המצוה
ואומר כי הנה התבארו משפטי מצוה זו בסוף מכות (כ - כא א). והעובר
על לאו זה לוקה :

"הרעה הגדולה שבעולם היא המחלוקת"

של"ה הקדוש – שער האותיות א:מב

כי הרעה הגדולה שבעולם היא המחלוקת שהיא קשה מעבודה זרה. וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויק"ר כו, ב) דורו של אחאב היו מנצחים במלחמותיהן אף שהיו עובדי עבודה זרה, מפני שהיה חבור ושלוש ביניהם, ודורו של שאול היו מנוצחים במלחמה אף על פי שלא היה בהם חטא, מפני שהיו דלטורין מחרחרי ריב ביניהם.

שמות ב:יד

וַיֹּאמֶר מִי שָׁמָּה לְאִישׁ שֶׁר וְשֹׁפֵט עָלֵינוּ הִלְחָרְגָנִי אֶתָּה אֹמֵר כְּאִשׁוֹר הִרְגָּתָ אֶת-הַמִּצְרִי וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אָכֵן נֹדַע הַדָּבָר :
רש"י

אכן נודע הדבר. כמשמעו. ומדרשו, נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו, מה חטאו ישראל מכל שבעים אומות להיות נרדים בעבודת פרך, אבל רואה אני שהם ראויים לכך :

ספר החינוך רמא

שלא לנקם. כלומר, שנמנענו מלקחת נקמה מישראל, הענין הוא, כגון ישראל שהרע או צער לחברו באחד מכל הדברים, ונוהג רב בני אדם שבעולם הוא שלא יסורו מלחפש אחרי מי שהרע להן, עד שיגמלוהו כמעשהו הרע או יכאיבוהו כמו שהכאיבם, ומזה הענין מנענו השם יתברך באמרו (ויקרא יט יח) לא תקם. ולשון ספרא (קדושים ד י) עד היכן כחה של נקמה? אמר לו השאילני מגלך ולא השאילו, למחר אמר לו השאילני קרדמך, אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלת לי מגלך, לכך נאמר, לא תקם. ועל כגון זה הקש כל הדברים.

משרשי המצוה. שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא. ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערהו או יכאיבהו אדם ידע בנפשו כי עונותיו גרמו, והשם יתבדך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקם ממנו, כי הוא אינו סבת רעתו, כי העון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב טז יא) הניחו לו ויקלל כי אמר לו יי. תלה הענין בחטאו ולא בשמעי בן גרא. ועוד נמצא במצוה זו תועלת רבה להשבית ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם יתברך שלום להם.

"שלא להחזיק במחלוקת"

**שלחן ערוך אורח חיים - סימן קנו: סדר משא ומתן - סעיף א
משנה ברורה**

...והנה יש כמה מצות תדיריות [עשין ולאויין] שמוטלות על האדם לעשות ולהזהר בהן בכל עת ואינן מובאות בהשו"ע וכמה מהן העתיקן המ"א מדברי הרמב"ם ושאר הראשונים וכן כמה הנהגות טובות המוזכרים בדחז"ל לכן לא אחדול ג"כ מלהעתיק מקצת מהדברים פה....

...המרגל בחבירו עובר בל"ת שנאמר לא תלך רכיל בעמך איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר כך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אעפ"י שהוא אמת הרי זה מחריב את העולם. יש עון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה והוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אף שהוא אמר אמת אבל האומר שקר נקרא מוציא שם רע על חבירו. המספר דברים שגורמין אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו ואפילו להצר לו או להפחידו הרי זה לשון הרע [ובלאו הזה נמצאו הרבה הלכות ומבוארים באורך בכמה מקומות בדברי הראשונים והרוצה לעמוד על כל פרטי הדינים יעיין בספר חפץ חיים כי שם יבוארו כל הפרטים באורך. שלא להחזיק במחלוקת שנאמר ולא יהיה כקרח וכעדתו [סמ"ג ל"ת קנ"ז].

"לשם שמים"

אבות ה' יז

כל מחלקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאִינה לשם שמים, אין סופה להתקיים. איזו היא מחלקת שהיא לשם שמים, זו מחלקת הלל ושמאי. ושאִינה לשם שמים, זו מחלקת קרח וכל עֲדָתוּ:

ר' עובדיה מברטנורא

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים - כלומר שאנשי המחלוקת ההיא מתקיימים ואינם אובדין, כמחלוקת הלל ושמאי שלא אבדו לא תלמידי בית שמאי ולא תלמידי בית הלל. אבל קורח ועדתו אבדו. ואני שמעתי, פירוש סופה, תכליתה והמבוקש מענינה. והמחלוקת שהיא לשם שמים, התכלית והסוף המבוקש מאותה מחלוקת להשיג האמת, וזה מתקיים, כמו שאמרו מתוך הויכוח יתברר האמת, וכמו שנתברר במחלוקת הלל ושמאי שהלכה כבית הלל. ומחלוקת שאינה לשם שמים, תכלית הנרצה בה היא בקשת השררה ואהבת הניצוח, וזה הסוף אינו מתקיים, כמו שמצינו במחלוקת קורח ועדתו שתכלית וסוף כוונתם היתה בקשת הכבוד והשררה והיו להיפך:

מחזור ויטרי

לשם שמים - ... ולא להשתרר ולקנות שם ולהתגאות בחנם איש על חבריו...

יעב"ץ

סופה להתקיים - שנכתבו ונתקיימו דברי הכל, בין דברי מי שהלכה כמותו ובין דברי מי שאין הלכה כמותו, ומכאן ראייה כי לבב כל אחד מהם היה שלם עם אלקיו.

רבינו יונה

הלל ושמאי - ... שלא נחלקו לגודל מעלתן אלא להוציא דבר לאמיתו ולהעמיד הדברים על בורין, שנמצאו שניהם מתכוונים לדבר אחד לעבודתו של מקום.

"לשם שמים"

אבות ה' יז

כל מחלקת שהיא לשם שמים, סופה להתקיים. ושאִינָה לשם שמים, אין סופה להתקיים. אִיזו היא מחלקת שהיא לשם שמים, זו מחלקת הלל ושמאי. ושאִינָה לשם שמים, זו מחלקת קרח וכל עֲדָתוֹ:

מגן אבות לרשב"י

ואפשר לפרש סופה להתקיים, שידו זה לזה, שאין מחונוין לנח זה את זה, אלא להעמיד הדבר על צוריו, וכשיקיימו ראיות האחד יבטלו דברי האחר, וכמו ששנינו חזרו בית הלל להורות כבית שמאי בפרק השולח (גיטין מא:), וחזר רבי עקיבא להיות שונה כבן עזאי בתענית פרק אחרון (טו:). ואפשר לפרש שדברי שניהם יתקיימו, האיסור והמותר, לפי שאלו ואלו דברי אלהים חיים הם (עירובין יג:), שכל אחד מביא ראיה לדבריו מהתורה, ועל זה נאמר כולם 'נתנו מרועה אחד' (קהלת יב יא) כמו שמוזכר בראשון מחגיגה (ג:). ולפי זה אמרו בראשון מיבמות (יד:), במחלוקת בית שמאי ובית הלל בלית הבח אם היא מותרת, שבית שמאי עשו כדבריהם, ואף על פי שהיו בניהם ממזרים, לפי שהוא מחייבי כריתות לדברי בית הלל, לא נמנעו מלעשות כדבריהם, והיו מודעי לבית הלל ופרשו מנייהו, ללמדך שהיה ביניהם אהבה ושלום, לקיים מה שנאמר (יבריה ח יז) 'והאמת והשלום אהבו' כמו שנזכר שם:

מאירי

יו כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים

כו'. יש לתמוה איך ראוי לומר על מחלוקת שיתקיים,

והרי על כל פנים לא יתקיים אלא אחת מן הדעות שחלקו עליהם, ומילת מחלוקת כוללת הב' צדדים ואין ראוי לומר דהמחלוקת יתקיים. ומכל מקום יראה לי שאין מחלוקת מיוחדת רק למשיב על הראשון, ר"ל כשהאחד מתעורר לעשות איזה דבר ואומר ראוי שנעשה כך, או שישאלו לו איזה ענין ויורה עליו שהוא כך, אין זה מחלוקת, אבל כשהשני ישיב ויאמר מה שאתה אומר שהוא ראוי שיעשה אינו ראוי, או מה שהורית אינו כמו שהורית אלא בהפך, זה מחלוקת, ונמצא שאין המחלוקת כולל אלא אחד מן הצדדים, והוא המשיב על הראשון, ואמר שאם זה השני משיב וחולק שלא בדרך קנטור ונצוח אלא להודעת האמת, סופו שיתקיימו דבריו, כי האמת יעשה דרכו, אבל כשאִינָה לשם שמים אלא דמשיב וחולק דרך קנטור ונצוח, אין סופה להתקיים, אלא שיתקיימו דברי הראשון, וכל שכן מחלוקת שבדברים אחרים. והכונה שיתעורר האדם להשתדל בהעמדת האמת, ולחלוק על כל הבא לבטלו, לא יגור מפני איש, ואפילו על כל מקנטר ילך לדרכו ועשה כרצונו והגדיל (ע"פ דמאל ח ד).

"אלו ואלו דברי אלקים חיים"

מהר"ל - דרך חיים על אבות פרק ה

...ובאולי יקשה לך אם כן למה היה בת קול אומר דווקא אצל בית שמאי ובית הלל אלו ואלו דברי אלהים חיים, הלא כל מחלוקת שבעולם של חכמים כך הוא ששניהם מפי אדון כל המעשים. אין הדבר הזה קשיא כי הפרש יש כי כאשר תבין לשון אלו ואלו דברי אלהים חיים, מה שאמר אלהים חיים כי רמזו דבר הגדול, כי שאר מחלוקת אף שהכל מן הש"י כי כאשר שני חכמים חולקים בהלכה אף כי שני הדברים מן השם יתברך, מכל מקום האחד יותר קרוב אל הש"י כמו שאמרנו, שאף שגם זה מן הש"י מ"מ האחד יותר קרוב אל הש"י מן האחר, כמו שיש בנבראים גם כן שיש אחד מהם קרוב יותר אל הש"י, אף שכולם הם נבראים שלו יתברך מכל מקום האחד קרוב יותר, וכך הם בטעמים אף ששניהם מן השם יתברך מכל מקום האחד הוא יותר קרוב אל השם יתברך מן האחר, אבל אצל בית שמאי ובית הלל שניהם דברי אלהים חיים בשווה לגמרי שלכך אמר דברי אלהים חיים...

... אמנם יש עוד בזה מה שראוי שלא יהיה אל המחלוקת קיום, ומפני כי אין דבר בעולם אשר האדם נמשך אליו יותר מן המחלוקת, ואין דבר בעולם אשר סופו לרע יותר מן המחלוקת, יש לבאר דבר זה שידע האדם ויהיה נזהר מעונש המחלוקת, וכמו שאמרו ז"ל (ב"ר פ"ד) כי הגיהנם והמחלוקת נבראים ביום השני, מזה תדע כי ענין הגיהנם וענין המחלוקת דבר אחד הוא. וידוע כי הגיהנם שם הוא הפסד האדם ומי שראוי אליו ההפסד מקומו הוא הגיהנם, שתראה כי הגיהנם הוא ההפסד בעצמו. וכן הוא בעצמו המחלוקת שאין המחלוקת רק ההפסד, וזה כי כאשר דבר אחד נחלק לשנים כמו כלי אחד שנחלק לשנים אין ספק כי דבר זה הוא הפסד ושבירה וקיומו כאשר הוא אחד, ולפיכך המחלוקת והגיהנם שהוא הפסד הנמצאים נברא ביום אחד, כי ענין אחד להם כי הפירוד והחלוק הוא התחלת ההפסד, כי כל דבר בעולם כאשר הוא שלם הוא חזק עד שאין מקבל שבירה והפסד, אמנם מצד החלוק והפירוד אין כאן דבר שלם כלל ודבר זה הוא הפסד לגמרי שהרי הוא נחלק ונשבר. וזה שאמרו כל מחלוקת שאינה לש"ש אין סופה להתקיים, כי איך יהיה מקוים דבר שהוא נחלק ונשבר ולכך מגיע אליו הבטול ודבר זה אמת וברור גם כן והכל עולה לענין אחד.